

פרק תשיעי: המזבח מקדש

מערכה קצת. "המזבח מקדש את הראוי לו" - מבוא

מיוחד שאדם עומד ברצפת העזרה ותולה קרבן באויר המזבח (מערכה ריג). דין הסובב והיסוד שנוי במחלוקת ראשונים ואחרונים, ולפי רוב הדעות הם נחשבים כמזבח, ובפרט הסובב (שם)¹.

ד. דין הקרבן שעלה – הדין שהקרבן שעלה "לא ירד" אין פירושו שרק ישאירוהו ב"שב ואל תעשה". בהיותו על המזבח יש להעלותו למערכה ולהקטירו, להפך בו בצינורא וכדומה, עד להשלמת הקטרתו². גם דם הקדשים שעלה למזבח, לשיטת התנאים שלא ירד, על פי הגמ' (פח,א) יש לזרוקו כהלכתו³. אולם התוספתא (ט,א) חולקת בדבר וסוברת שהדם ישפך לאישים, ראה על כך במערכה הבאה. עם זאת, קיים הבדל בין קרבן כשר לפסול: קרבן פסול שעלה למזבח – יקרב כמות שהוא, ללא הפשט וניתוח (פה,א). ועוד: אם שב והורד מן המזבח – לא יעלה שוב (פד,א).

ה. כפרת הבעלים – הקטרת הקרבן איננה מכשירה אותו לרצות על בעליו. כך מוכח מהמשנה (פב,א): "שהציץ מרצה על הטמא ואינו מרצה על היוצא", כלומר: בדיעבד אם הוקרב קרבן טמא – הרי זה כשר, מאחר שהציץ מרצה, אבל קרבן שיצא מהעזרה ואחר כך הוכנס והוקרב – אינו מרצה. והרי היוצא הוא "פסולו בקודש", שאחר שעלה – חובה להקטירו, ובכל זאת אינו מרצה, וכדברי רש"י (ד"ה ואין): "ואף על גב דפסולין שעלו לא ירדו – ארצווי מיהא לא מרצו".

ו. מעילה – בגמ' במעילה (ב ע"ב) משתמע, שהקרבנות הפסולים שדינם שאם עלו לא ירדו – יש בהם מעילה, אפילו אם לא עלו, כי עדיין יש בהם קדושת קרבן⁴, וזוהי הדעה המקובלת בראשונים (כגון בתוס' מעילה ו,ב ד"ה שלא כתיקונה). אולם הרמב"ם (הל' מעילה ג,א) פסק שכל פסולי המוקדשין אין בהם מעילה מדאורייתא⁵.

קריבים כהלכתם. אלא שלגבי "הבשר יאכל" על כרחו צריך לומר שזוהי קולא מיוחדת באשם תלוי שנודע שלא חטא, שאינו קרבן פסול ממש, ראה לשון רש"י במנחות קב,ב ד"ה כלי שרת ולהלן מערכה ריב.

4. בגמ' שם נחלקו רבה ורב יוסף, האם קדשי קדשים שנשחטו בדרום ועלו למזבח ירדו, ואומרת הגמ', שהמשנה שם, האומרת שיש מעילה באלו שנשחטו בדרום, מובנת לפי רב יוסף, הסובר שלא ירדו, ואילו רבה נזקק לומר ש"מועלין" פירושו – מדרבנן בלבד. ולשון רש"י (ד"ה בשלמא): "אם עלו לא ירדו, הואיל ולא ירדו (ברגמ"ה: יצאו) מקדושתן משום הכי מועלין בהן". וראה בטהרת הקודש לעיל סח,ב, דיון נרחב האם המעילה היא הגורמת לדין אם עלו לא ירדו או להיפך.

5. בקרן אורה (מעילה ג,א) מסביר, שלפי רבה, שמעמיד ש"מועלין" בשחוטו דרום

פרק זה עוסק בהלכה מיוחדת בעבודת המקדש, שגם קדשים שנפסלו, אם הועלו למזבח – יוקטרו עליו. נקדים כאן את עיקרי הלכות הפרק ויסודותיהן.

תמצית ההלכות

א. הקרבנות – היקף הקרבנות שעליהם נאמר דין זה שנוי במחלוקת תנאים (פג,א-ב). המחלוקת העיקרית היא האם מדובר על קרבנות ש"ראויים לאישים", אך לא על דם ונסכים (רבי יהושע), או על כל קרבן הראוי למזבח (רבן גמליאל). על כך ראה במערכה הבאה.

חלקי הקרבן שאינם מיועדים להקרבה כלל, אלא לאכילה – אינם כלולים בדין זה (משנה פה,ב). גם הקומץ, המיועד להקטרה, אם טרם נתקדש בכלי – אינו ראוי למזבח, והעלאתו אינה מקדשתו (גמ' פג,ב). חלקים שעשויים להיות מוקטרים כשהם מחוברים לבשר, כגון העצמות והקרניים, נחלקו תנאים האם המזבח מקדשם כשהם בפני עצמם (פז,א), עיין מערכה רז).

ב. הפסול שאירע בקרבן – ככלל, רק הפסולים ש"פסולין בקודש", שהגיעו לעזרה כשהם כשרים ונפסלו במהלך ההקרבה, הוכשרו להקרבה בעלייתם למזבח, מה שאין כן ב"איסורי מזבח" הפסולים עוד בטרם הגיעו לעזרה (פד,א). בפרטי הדברים קיימת מחלוקת לגבי מקצת מן הפסולים שאירעו בעזרה (מערכה ר, וראה גם מערכה קסז אודות המושג "פסולו בקודש"). יוצאת דופן היא שיטת רבי עקיבא, לפיה אפילו חלק מבעלי המומים מתקבל במזבח (מערכה טד).

ג. המזבח – העליה למזבח המקדשת איננה דווקא העלאה למערכה, אלא גם לראש המזבח, ואפילו הכבש התרבה להחשב כמזבח לעניין זה (פז,א). אויר המזבח – הגמ' מסופקת בו אם נחשב כמזבח, על כל פנים במקרה

1. על רצפת העזרה, לדעה שנתקדשה להקטרה, האם מקדשת פסולים, ראה מערכה קלח. על במה עיין בתוס' יב,א ד"ה יום להרצאה, שכתבו שאף היא מקדשת פסולים, ובחיזוי הגר"ז (מב,ב) תמה על כך, והעמיד את דבריהם במקרה שמשלה בו האור.

2. רש"י להלן קט,א ד"ה ת"ל לעשות, ופירש לפי זה את הדרשה שם, שהקרבנות שפסולם בקודש ראויים "לעשות אותן לה" (ויקרא יז,ט). הרמב"ם פירש את הדרשה אחרת, ראה להלן.

3. כמו כן משמע בכריתות כד,ב, שם אומר ר' יוסי שאשם תלוי שדמו התקבל בכלי ואחר כך נודע שלא חטא – "הדם יזרק והבשר יאכל", והגמ' מבארת טעמו, משום שכלי השרת מקדשין את הפסולים להיקרב, ומשמע שקרבנות פסולים שנתקדשו

ואילו ר' עקיבא לומד מ"עולה" (שם, פס' מב), לרבות אותה. פסוק זה מובא גם בבבלייתא להלן (פז,א), והבבלייתא לומדת את דין כלי השרת, שאף הם מקדשים את הניתן בהם, מפסוק דומה (בשמות ל,כט): "כל הנוגע בהם יקדש". כל הדרשות הללו מובאות בתורת כהנים בפרשת צו (פרק א,ב-יא)⁸.

לכאורה הרי זו מחלוקת תנאים בשאלה, מהו המקור לעיקרו של דין זה. ברם, בגמ' (פג,ב) נאמר, שרבן גמליאל, הסובר שכל הראוי למזבח לא ירד, מסתמך על "מזבח אחרינא" שכתוב בתורה, ואילו ר' יהושע סובר שהמילה "מזבח" השניה באה להוסיף דבר הראוי לאישים, אלא שלא היתה לו שעת הכושר להקטרה. היכן נאמר אותו "מזבח אחרינא"? רש"י מפרש שהכוונה לפסוק "כל הנוגע במזבח יקדש". נמצא שגם רבן גמליאל ור' יהושע לומדים את הדין שהמזבח מקדש מפסוק זה, אלא שיש צורך בפסוק "היא העולה על מוקדה" כדי ללמד על היקף הדין: דווקא הראוי למזבח, או לאישים. אף בפירושו לתורה, רש"י מציין את הדין שהמזבח מקדש בשני מקומות אלו: בפסוק בשמות רש"י כותב זאת כפירוש בלעדי, ואילו בויקרא הדבר נאמר כפירוש שני (בנוסף לפירוש הפשוט שאברי העולה יוקטרו כל הלילה). כך גם כותב הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ג,ג): "שכל הראוי לאישים, אם עלה לראש המזבח – לא ירד, שנאמר: 'כל הנוגע במזבח יקדש'. יכול אף על פי שאינו ראוי? תלמוד לומר: 'היא העולה על מוקדה'".

ראיה לדבר, מכך שבתורת כהנים (שם, פסקא ט) אומר ר' שמעון את החילוק בין דבר שפסולו בקודש לבין דבר שאין פסולו בקודש בשם ר' עקיבא; והרי ר' שמעון לומד את החילוק הזה מ"זאת תורת העולה" (להלן פד,א), ואילו ר' עקיבא למד את כל הדין מ"כל הנוגע במזבח יקדש"! על כרחך יש לומר שר' עקיבא מסתמך על שני הפסוקים, ומסתבר שכל התנאים סוברים כן.

ברם, בליקוטי הלכות מפרש את הגמ' "מזבח אחרינא כתיב", שהיא רומזת להמשך הפסוק בפרשת צו: "ואש המזבח תוקד בו". נראה שלפי דבריו, רבן גמליאל ור' יהושע אינם לומדים כלל מ"כל הנוגע", וכך משמע בפירושו הראב"ד לתורת כהנים (שם). יתכן שתנאים אלו פירשו את הפסוק "כל הנוגע במזבח יקדש" כפירוש תרגום יונתן ואבן עזרא שם, שכל כהן הנוגע במזבח צריך להתקדש ולהיטהר לפני כן⁹.

⁸ "זאת תורת העולה", והמילים "היא העולה" הובאו בדרשה כדי ללמוד "מה עולה" וכו'.

⁸ כיוצא בזה נאמר גם לגבי המנחות (ויקרא ו,יא): "כל אשר יגע בהם יקדש", וכן לגבי החטאת (שם פס' כ): "כל אשר יגע בבשרה יקדש". פסוקים אלו התפרשו (בתורת כהנים ובגמ' להלן צז,א-ב) לעניין דבר הנוגע בהם ובלוע מהם, ונעשה דינו כמותם, מעין דרשה זו לגבי המזבח וכלי השרת.

⁹ מסתבר, ששיטת רש"י והרמב"ם נובעת מהדוחק בפירוש הכתוב "היא העולה" וכו', ולכן העדיפו לומר שיש מקור פשוט יותר לעיקר הדין, ואילו הדרשה מפרשת צו נועדה רק להשלים את פרטיו.

ז. כשמשלה בהם האור – ההלכות הללו נאמרו על קרבן שהועלה למזבח וטרם הוקטר. כאשר כבר התחילו להקטירו ו"משלה בו האור" (להגדרת המושג – ראה מערכה ק) – דינו משתנה. נחלקו אמוראים וראשונים בהגדרת השינוי: יש אומרים שהחידוש במקרה זה מוגבל רק לאותם קרבנות ש"אם עלו – לא ירדו", ומה שהתחדש בו הוא שלאחר משילת האור, אפילו אם שבו וירדו – יעלו. ויש אומרים שגם חלק מן הקרבנות שדינם "אם עלו – ירדו" מתקדשים במשילת האור והופכים לקרבן, ואין להורידם. עם זאת, לגבי קרבנות שיש איסור לאו בהקטרתם, כגון בעל מום ורובע ונרבע – הכל מודים שמשילת האור איננה מועילה להחשיבם כקרבן (עיי' מערכה רה).

ח. קרבנות כשרים – אם הועלו למזבח טרם זמנם, כגון אימורים טרם זריקת הדם, נאמר עליהם ש"לא ירדו". לדעת רש"י פירוש הדבר שאין חובה להורידם, אבל מותר לעשות כן, מכיוון שיוכלו להחזירם לאחר מכן, ואילו לדעת הרמב"ם אסור להורידם (מערכה רג).

המקור בתורה

המשנה מביאה כמקור לדין זה את הפסוק (ויקרא ו,ב): "זאת תורת העולה, היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר ואש המזבח תוקד בו". על סמך דיוק בפסוק זה, מ"העולה" או מ"מוקדה", מגבילים רבן גמליאל ור' יהושע את היקף הדין לדבר הראוי למזבח, או לאישים, כל אחד כשיטתו⁴. בבבלייתא (פד,א) לומדים גם ר' שמעון ור' יהודה מפסוק זה את פרטי הדין וסוג הפסולים הכלולים בו. עיקרו של הדין נלמד, לדעת רש"י (ד"ה היא), מן המילים: "היא העולה", שפירושה: מה שעולה – יישאר בהווייתו (ולפירושו 'עולה' כאן אינו שם הקרבן, אלא פועל). כעין זה הסביר המלבי"ם (צו אות ב): פשטות הפסוק, שאברי העולה שהוקרבה ביום יוקטרו על המזבח כל הלילה, אולם הנימוק לכך, "היא העולה" (כפועל, זו שעלתה על המזבח), מלמד שעצם ההעלאה למזבח מצדיקה את הישארותה עליו, ומכאן יש ללמוד גם לפסולים⁷.

בבבלייתא אחרת (פג,ב), המביאה את דעת ר' יוסי הגלילי ור' עקיבא, מובא פסוק אחר (שמות כט,לז): "והיה המזבח קדש קדשים, כל הנוגע במזבח יקדש". לדעתם גבולות הדין נלמדים מן הפרשה הסמוכה לפסוק זה, פרשת התמיד: ריה"ג לומד מ"כבשים" (שם, פס' לח), למעט עולת העוף,

הוא מדרבנן, זוהי סברה כללית בכל הפסולים, אפילו אלו שלא ירדו, שמכיון שלכתחילה אין להקטירם – אינם "מקדשי ה'". בהמשך (ז,א ד"ה ומסוגין) הביא ראה שזוהי המסקנה גם אליבא דרב יוסף.

⁶ בזבח תודה מסביר את ההבדל באופן הלימוד: ר' יהושע סובר שהמילים "היא העולה על מוקדה" מתארות את המקרה המדובר, הקרבן שעולה למוקד, ואילו המילים "על המזבח כל הלילה" אומרות את ההלכה, שיש להשאירו על המזבח. רבן גמליאל סובר שהמילים "על המזבח" הם המשך לתיאור המקרה, קרבן המיועד למוקד או למזבח, וההלכה מתחילה במילים "כל הלילה עד הבוקר ואש המזבח תוקד בו".

⁷ תוס' (ד"ה היא, ובשטמ"ק אות יט) סוברים אחרת, שהלימוד הוא מן הריבוי

החזון איש (סי' ז,ו) הוכיח שהמזבח מקדש בלא דעת מהגמ' (פה,א) האומרת שעולה שעלתה חיה למזבח ושחטוה שם – לא תרד; ובמקדש דוד (סי' ד,ד) דחה ראייה זו, שכן השחיטה נעשית מדעת ובכך רצה בהעלאתה.

"אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ויקרא ו,ו). על המזבח דלקו שלוש מערכות: המערכה הגדולה מיועדת להקטרת הקרבנות, השנייה (משמאל, סמוך לכבש) ללקיחת גחלים לקטורת, והשלישית (מאחוריה, בצפון מערב המזבח) "לקיום האש" (יומא מה,א). מן הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין ב,א) משתמע שכל המערכות נועדו לקיים את מצות קיום האש (עיי' שערי היכל למסכת יומא, מערכה קד). האש על המזבח היא ממהותו של בית המקדש, ומכמה מקורות נראה שהקרבנות נועדו לקיים את האש: הם האמצעי והיא המטרה (ראה גם בספר הכוזרי מאמר ב, כו). מכאן מובן, שהקרבנות הפסולים שעולים על המזבח מצטרפים לקיומה של מטרה זו.

הקרבנות הפסולים - "לחמו של מזבח"

חידוש זה שחידשה התורה, שקרבנות פסולים שעלו למזבח יוקטרו עליו, דורש הסבר: מדוע 'ויתרה' התורה על פרטי הלכות הקרבנות לאחר שהקרבן כבר עלה למזבח? רש"י (פג,א ד"ה המזבח מקדש) כותב: "אפילו דבר פסול שעלה למזבח, קדשו המזבח ליעשות לחמו ואין מורידין אותו". מקור הביטוי בגמ' להלן (פג,ב) אודות אימורי קדשים קלים שהועלו לפני זריקת הדם, שלא ירדו מפני ש"נעשו לחמו של מזבח". המושג "לחמו של מזבח", על פי הפסוק: "את קרבני לחמי לאשי" (במדבר כח,ב), מובנו שהמזבח והאש שעליו זקוקים כביכול לסעודה, כמנהג מלך בשר ודם (ראה במבוא ג), ואימורים אלו הצטרפו לסעודה זו, ולכן לא ירדו. אלא ששם הדברים אמורים על קרבנות כשרים שהועלו בטרם זמנם, ורש"י כאן אומר זאת גם לגבי הפסולים. כיוצא בזה אומר רש"י (פה,ב ד"ה משלה) לגבי הפסולים שמשלה בהם האור, שנעשו "לחמו של אש".

משל למה הדבר דומה? לעבד המכין אוכל לרבו, שחובתו לדקדק ולהכינו היטב במטבח, ושיראה יפה

האם קידוש הפסולים תלוי בכוונה?

באחרונים דנו בשאלה האם קידוש המזבח תלוי בכוונה, וזאת בשני מובנים: האחד, האם העלאה ללא כוונה להעלות כלל, כגון שהקרבן נפל מידי הכהן על המזבח, מקדשת. השני, האם יש חילוק בין שוגג למוזד, ובין מי שידע שהקרבנות פסולים לבין מי שלא ידע זאת.

בשפת אמת (יד,א ופד,א) סובר, שכשם שכלי שרת אין מקדשים אלא מדעת (מנחות ז ע"א) – כך גם המזבח. "מדעת" אין פירושו רק שיתכוון להעלות, בניגוד ל"מתעסק", אלא גם שידע שהם פסולים ובכל זאת יתכוון להעלותם¹⁰. לכאורה הדברים מפורשים בירושלמי (סוכה פ"ד ה"ז), שלומד את הדין שכלי השרת אין מקדשין אלא לדעת מן המזבח: "מה המזבח אינו מקדש אלא בדעת – אף הכלים לא יקדשו אלא בדעת" (כן הוכיח במקדש דוד סי' ד,ד). אלא שגוף דברי הירושלמי צריך ביאור: מה מקור הפשטות שמזבח אינו מקדש אלא לדעת, וממנו אנו לומדים גם לכלים? ופירש בקרבן העדה, ש"בדעת" היינו שהמזבח מקדש רק קרבנות שהוקדשו קודם לכן קדושת פה, ולא חולין. הווי אומר, במזבח קיימא לן שאין להקריב דבר שלא הוקדש קודם לכן, כפי שלמדו (בספרא ויקרא נדבה פרשתא ב,ד) מ"קרבן לה", שיקדים הקדשו להקרבנותו. ומכאן לומד הירושלמי לכלי שרת, שאינם מקדשים חולין, אלא רק דבר שכבר הוקדש קודם לכן קדושת פה. אין מכאן ראייה, אפוא, לשלול קידוש על ידי המזבח בקרבן שכבר הוקדש קודם לכן ורק הועלה שלא לדעת ('מלחמות יהודה' לובארט, סי' לא אות ד, עיין שם בהרחבה).

לעומת זאת, בתוספתא (פ"ט ה"א) נאמר: "כל הזבחים שעלו לגבי מזבח ונמצאו פסולין – הרי אלו לא ירדו". מפורש כאן שגם אם הכהן העלה את הזבחים בטעות, משום שחשב שהם כשרים – לא ירדו. בחסדי דוד שם פירש יתירה מזו, ש"נמצאו פסולין" הוא בדווקא, ואם היה מזיד – ירדו (היפך סברת השפת אמת הנ"ל), ואין הקודש מקבלו, משום שזוהי מצוה הבאה בעבירה; אבל מלשון התוספתא נראה יותר שלא באה לחדש שדווקא במקרה זה לא ירדו, אלא שאפילו במקרה זה לא ירדו, וכן בפירוש המיוחס לרש"י במעילה (ג,ב ד"ה ונפסלה): "בשוגג או במוזד". נמצא, אפוא, שההעלאה מקדשת מעצם העובדה שהקרבן נמצא כעת על המזבח, ולא משום שכוונת האדם להעלותו ולקדשו. כך נקט בפשטות באור שמח (הל' מעילה ה,ו), והסביר לפי זה מדוע אימורי קדשים קלים שעלו למזבח לפני זריקת הדם לא ירדו, מצד אחד, ומאידך אין בהם מעילה (ראה להלן מערכה רב): המעילה תלויה בקידוש בדעת, ולכן היא זקוקה למעשהו של כהן הזורק את הדם ומקדש את האימורים כקרבן, מה שאין כן לעניין קידוש המזבח.

מועילה, והוכיח זאת מקושיית הגמ' (ז,ב), שבמעבר מהכבש למזבח דרך האויר שבין הכבש למזבח "להוי כירוד", הרי שאפילו כשהתכוון להעלות ולהקטיר, אם בפועל הוריד – לא יעלו.

10. כשם שלעניין קידוש כלי השרת "לדעת" מובנו גם שלא היו תנאי או טעות במחשבתו (עיין במפרש עז,א ד"ה דפריק ליה, ובאור שמח הל' קרבן פסח ד,ב ולהלן מערכה ריב הערה 11).

לגבי דין "אם ירדו לא יעלו" מודה השפת אמת (פד,א) שאפילו הורדה ללא כוונה

הפסולים יזרק או ישפך על פי הלכותיו המיוחדות של קרבן זה, כאילו היה כשר, נוטה לאפשרות הראשונה הנ"ל. אולם בתוספתא, כאמור, נאמר להיפך, שדם שעלה ישפך לאישים. יתכן שהגמ' והתוספתא חלוקות בתפיסה המהותית של דין "אם עלו לא ירדו", ולפי התוספתא הרי זה כעין קרבן עצים, וראה על כך במערכה הבאה.

ב. בברייתא ביומא כד, ב, המונה את העבודות שהזר חייב עליהן מיתה בידי שמים, נאמר: "והמעלה על גבי המזבח, בין דבר כשר בין דבר פסול", ופירשו הראשונים שם, שמדובר על אלו שאם עלו לא ירדו¹⁴. מכאן שהקטרת הפסולים היא "עבודה".

הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ט, ד) סתם וכתב שזר ש"הקטיר אברים" חייב, ופירש בשיח יצחק (יומא שם) שכוונתו לכלול גם את הפסולים. אולם בשפת אמת (יומא שם) חידש, שדין זה שנוי במחלוקת: המילים "בין דבר פסול" נאמרו בברייתא הסוברת שהזר חייב גם על תרומת הדשן, כשיטת לוי בגמ' שם, ולפיכך סובר הרמב"ם שהחיוב על הקטרת האברים הפסולים הוא דווקא כשיטתו, שכשם שיש חיוב על "עבודת סילוק" במזבח – כך גם על הקטרת דבר פסול (שהיא כעין "סילוק", ועל כל פנים איננה "מתנה"). לעומת זאת לדעת רב (שהרמב"ם פסק כמותו), שהזר חייב רק על "עבודת מתנה", ולא על תרומת הדשן – הקטרת דבר פסול איננה "עבודת מתנה". אם כנים הדברים, שיטה זו ברמב"ם משתלבת יפה עם שיטתו הנ"ל בהל' מעילה, לפיה אין מעילה בקדשים הפסולים, ואינם "קדשי ה'" (וראה עוד בסמוך בשיטתו).

ג. המעלה מחוץ למקדש קרבן שפסולו בקודש – חייב משום איסור מעלה בחוץ (משנה וגמ' קט, א). רש"י (שם ד"ה ת"ל לעשות) מפרש טעמו של דבר, שקרבן זה נחשב כראוי להתקבל בפנים: "כיון דאם עלו לא ירדו, וכהן נזקק להפך בהם בצניורא, או להעלותן מראש המזבח למערכה – ראויין ליעשות קרינא ביה". לעומת זאת הרמב"ם (הל' מעה"ק יט, ז), כתב טעם אחר לדין זה, שמכיוון שפסולם היה בקודש הרי הם בגדר "לעשות אותו לה" כי כבר נעשו לה, במה שכבר נעשה בהם, ולא במה שיכול להעשות¹⁵.

ד. בספרא (ויקרא דיבורא דנדבה פרק ו, ח) נאמר: "והקטיר – אף על פי שפסול, אע"פ שיוצא, אע"פ שפיגול, אע"פ שנותר, אע"פ שטמא. יכול כשהן למטה? ת"ל 'המזבחה', כשהן בראש המזבח אמרתי ולא כשהן למטה" (וכן שם פרק ז, ה)¹⁶. מוכח מהספרא שהעלאת הפסולים למערכה נחשבת כהקטרה, ולכן ניתן ללומדה מהמילה "והקטיר". כך גם לשון

ומהודר בהגשתו לשולחן. מכל מקום, אם כבר הביא לשולחנו של רבו אוכל שאינו מהודר כל צרכו – אין זו דרך ארץ לקחת מצלחתו את מה שכבר הוגש, אלא אם כן המאכל גרוע מאד ואינו ראוי כלל, כדוגמת אלו שלא היה פסולם בקודש¹¹.

ביאור אחר, שעשוי להשתלב גם בקודמו: עבודת הקרבנות היא עבודת ה' קדומה מאז ומעולם, שהיתה גם לאדם הראשון ולבני נח. משעה שניתנה תורה לישראל נתחדשו בה הלכות רבות, ובהן כל דיני פסולי המוקדשין, והקפידה התורה בפרטים מרובים כיצד תיעשה עבודת ה' במזבח. עם זאת, בכך לא באה התורה לשלול לגמרי את צורת העבודה שקדמה למתן תורה, ויש לה ערך של הקרבה גם ללא הקפדה על הפרטים הללו. לפיכך, אם הועלה על המזבח קרבן שלא כפי הלכותיו המדויקות – ראוי הוא להתקבל בדיעבד כמין קרבן של בני נח לפני מתן תורה.

יש לחדד את המושג המוזכר ברש"י: "לחמו של אש". מן הפסוק "היא העולה על מוקדה... ואש המזבח תוקד בו" יש ללמוד, שתפקיד העולה הוא לקיים את אש המזבח. בהבנה פשוטה, לכאורה האש איננה אלא אמצעי ל'אכילת' הקרבן, אולם מלשון התורה כאן משתמע ההיפך, שהאש היא המטרה, בהיותה מייצגת את אש של שמיים והשראת השכינה במקדש, והעולה נועדה לקיים אותה¹². על פי זה יש להסביר את דין "אם עלו לא ירדו", שעניינו הוא שהקרבנות הפסולים מצטרפים לקיום אש המזבח. בפרט מובן הדבר על פי שיטת ר' יהושע, שרק הראוי לאישים מתקדש, וכן לפי שיטת התוספתא הנ"ל, שאפילו לפי רבן גמליאל – הדם שעלה ישפך לאישים (על פי הספר 'דרך שער העליון', שיעורי הרב רא"ם הכהן שליט"א על פרק זה).

יסוד הדין: הקטרה או שריפה?

על פי האמור יש לדון בחקירה שנדונה באחרונים על מהותו של דין "אם עלו לא ירדו"¹³: ניתן להבין שהקרבן הפסול נחשב כעת כקרבן כשר, לעניין חיוב הקטרתו. וניתן להבין אחרת, שמכיוון שפסולי המוקדשין דינם בשריפה – קבעה התורה שאלו שעלו למזבח ישרפו עליו, בתורת שריפת פסולים גרידא. אפשרות ממוצעת בין השתיים: השריפה היא כהקטרת קרבן, אך לא כאותו קרבן שהיה, אלא כאילו היתה זו נדבת עצים, שנועדה לאש המזבח. על פי דברינו לעיל אכן הקטרת הפסולים נחשבת כהעלאת קרבן, ולא כשריפת פסולים בעלמא, וכמה ראיות לדבר:

א. הדין המבואר בגמ' (פח, א) שדמם של הקרבנות

14. רש"י, רבנו אליקים, ריטב"א ומאירי. לגבי הקדשים שאם עלו – ירדו, מצינו במפורש במשנה (להלן קיב, ב) שזר המקטיר אברים המיועדים לאכילה אינו חייב מיתה.

15. עיין ר"י קורקוס, שעמד על ההבדל בין רש"י לרמב"ם, וכן בשו"ת בית אפרים או"ח סי' כג, וראה להלן מערכה רפב הערה 12 על תוצאה אפשרית מהבדל זה.

16. עיין בעזרת כהנים שם, על היחס בין דרשה זו לבין הדרשות המובאות במשנה.

11. סברה זו, שאין זו דרך ארץ להוריד קרבן מן המזבח, משתמעת יותר משיטת הרמב"ם (להלן מערכה רג) שגם קרבן כשר שעלה למזבח – אסור להורידו.

12. ראה לשון הרמב"ם בספר המצוות, מצות עשה כ, המגדיר את מצות בניין בית המקדש: "שציינו לבנות בית עבודה, בו יהיה ההקרבה והבערת האש תמיד".

13. עיין למשל במקדש דוד סי' ד אות ג, ראה שם בדיון האם קרבנות אלה טעונים מלח; חמדת דניאל להלן פה, א; 'תורה שלמה' פקודי מילואים סי' ל. רוב האחרונים צידדו בשיטה להלן, שלקרבנות הפסולים יש ערך חיובי של הקטרת קרבן.

בעיקרם ומיועדים להקטרה, שאירע בהם פסול במהלך הקרבתם, והועלו למזבח – לא ירדו, אלא יוקטרו על המערכה. על פי הדעה המקובלת במפרשים אף יש בהם מעילה, אפילו קודם שעלו (והרמב"ם חולק). ההקטרה לא מכשירה את הקרבן לרצות על בעליו.

דין זה נלמד מהפסוק: "כל הנוגע במזבח יקדש". יש שלמדו את פרטי הדין מפסוק נוסף, "זאת תורת העולה, היא העולה על מוקדה", ונחלקו ראשונים האם גם לשיטתם המקור העיקרי הוא הפסוק הקודם (רש"י) או שלמדו רק מן הפסוק השני (ליקוטי הלכות; משמע בראב"ד).

המזבח מקדש גם קרבן שהועלה שלא בכוונה, או במחשבה שהוא כשר (דעת רוב האחרונים, וכן מפורש בתוספתא).

עניינו של הקידוש, שהקרנות הפסולים נעשו "לחמו של מזבח". כמה מפרטי ההלכה מלמדים שההעלאה למערכה נחשבת כהקטרה ממש: יש בקרנות אלו מעילה, הזר חייב מיתה על הקטרה זו, והמעלה את הקרנות הפסולים מחוץ למקדש חייב רק מפני שהם ראויים להעלאה במזבח. הרמב"ם חולק בפרטים אלו, חלקם או כולם.

התוספתא (זבחים ט,ג) על עולה פסולה: "יקטירנה על גב עורה".

ה. בירושלמי בסוטה (פ"ג ה"ו) מצינו: "איכול בראש המזבח, ואין שריפה בראש המזבח", כלומר, לא שייך לקרוא להעלאה על גבי המערכה "שריפה" כעין שריפת פסולים בבית הדשן (עין במפרשים שם).

מאידך, הדין שקרנות פסולים שהועלו למזבח אינם טעונים הפשט וניתוח רומז לכאורה לכך שאין זו הקרבה, אלא כעין שריפת פסולים בעלמא. על פי הדימוי שהוזכר בגמ', "לחמו של מזבח", והמשל הנ"ל על עבד המגיש סעודה לרבו, ניתן להסביר זאת כך: לאחר שהמאכל הוגש שלא בדקדוק – אין טעם לדקדק כעת בהפשט וניתוח, מפני שיש בכך חוסר דרך ארץ לעשות זאת במזבח, שולחנו של רבו.

כמו כן, על פי ההסבר שקרבן מתקבל בדיעבד מפני שיש בו עבודת ה' כעין קרבן בני נח, הדבר מוסבר היטב: כשם שקרבן של בני נח אין בו הפשט וניתוח (לדיון על כך ראה מערכה ש) – כך גם בקרבן זה, ובכך יובלט הדבר שהוא מתקבל רק בדיעבד.

סיכום

"המזבח מקדש את הראוי לו" פירושו, שקרנות הכשרים

מערכה קצט. הקרנות המתקדשים בעלייתם למזבח (פג,א-פד,א)

במשנה, ועוד שתיים בברייתא (שמקורה בספרא צו פרשתא א,ב-ג): א. ר' יהושע: רק דבר הראוי לאש (על פי המילה "מוקדה"), ולא דם ונסכי יין. ב. רבן גמליאל: כל דבר הראוי למזבח, אף דם ונסכים (על פי המילה "המזבח")¹. ג. ר' שמעון: כל דבר הראוי למזבח, ובלבד שבא מחמת עצמו (בדומה לדוגמא – "העולה"), כגון הנודב נסכים בפני עצמם, אך לא קרבן הבא כנספח לדבר אחר, דהיינו מנחת נסכים הבאה בגלל הזבח (ואפילו באה ביום אחר, כמבואר בגמ' פד,א)². ד. ר' יוסי הגלילי: דבר הדומה לכבשים (מ"כל הנוגע במזבח יקדש. וזה אשר תעשה על המזבח: כבשים..."), לאפוקי עולת העוף, וכל שכן מנחה ונסכים (כדברי ריש לקיש בגמ'). ה. ר' עקיבא: כל עולה (מ"זוה אשר תעשה על המזבח... עולת תמיד לדורותיכם"³), אפילו עולת העוף, אך לא מנחה ונסכים⁴.

הדין שהמזבח מקדש את הקרנות הפסולים שעלו עליו נאמר בתורה בשני מקומות: האחד: "כל הנוגע במזבח יקדש" (שמות כט,לז), והשני: "זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח" (ויקרא ו,ב). על היחס בין הפסוקים עיין במערכה הקודמת). המשנה והסוגיה שעליה מבררות באיזה ממיני הקרנות נאמר דין זה, והאם גם בדם הקרנות או בבשר ובאימורין בלבד. יש לברר את הדעות השונות ופסק ההלכה, ומדי המשמעות המעשית של הקביעה שהדם שעלה למזבח ירד או שלא ירד?

מחלוקת התנאים

בסוגיה מופיעות חמש שיטות תנאים בשאלה: אלו קרנות מתקדשים בעלייתם למזבח? שלוש מתוכן מוזכרות

4. כך פירשו רש"י ומפרשי הספרא. רבנו חננאל בסנהדרין לד,ב מפרש אחרת לגמרי את דעות ר' יוסי הגלילי ור' עקיבא: ריה"ג לומד מ"כבשים" שדווקא כבשים כשרים מתקדשים ולא הפסולים (נראה שלדעתו "ראוי" היינו כשר ממש), אבל עולת העוף מתקדשת אפילו פסולה, ורבי עקיבא סובר שגם עולת העוף אינה מתקדשת אלא אם היא כשרה. ותמוה, אם כן לדעת ר' עקיבא בטל דין "אם עלו לא ירדו", וגם מפורש במשנה להלן (פד,א) שר' עקיבא הכשיר אפילו בעלי מומין.

בעניין עולת העוף יש להעיר, שמצינו שהיתה במזבח 'בובה' להשלכת חטאות העוף שנפסלו (מידות פ"ג מ"ג ופסחים לד,א), ולא מצאנו כן בעולת העוף. בעזרת

1. לביאור ההבדל באופן הדרשה ביניהם עיין במערכה הקודמת הערה 6.

2. במשנה ר' יהושע ור' שמעון מדברים על "נסכים", שלר' יהושע ירדו ולר' שמעון ירדו כשבאו עם הזבח, אבל בגמ' (פד,א) מבואר שלא מדובר בדיוק על אותם "נסכים": ר' יהושע מתכוון לנסכי יין בלבד, שאינם לאישים, ואילו מנחת נסכים – הסולת הבולה בשמן – לדעתו לא תרד, ואילו ר' שמעון מדבר על כלל הנסכים.

3. ראב"ד בספרא שם, והיינו פס' מב שם (דברי רש"י "עולה בהאי קרא כתיב" אינם ברורים, שכן הפסוק מסיים "שנים ליום תמיד" ולא "שנים ליום עולה תמיד" כבפרשת פנחס).